

POSTANOWIENIE

Dnia 19 czerwca 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Władysław Pawlak (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek (sprawozdawca)

SSN Anna Owczarek

Protokolant Ewa Krentzel

w sprawie ze skargi L. H.

o wznowienie postępowań Sądu Powiatowego w O. w sprawach

Ns .../62 (zakończonego postanowieniem z dnia 30 czerwca 1962 r.)

i Ns .../66 (zakończonego postanowieniem z dnia 22 września 1966 r.)

wydanych w sprawie

z wniosku Skarbu Państwa - Starosty O.

przy uczestnictwie L.H., J. S., A. T.,

Gminy O. oraz Skarbu Państwa - Państwowego Gospodarstwa Leśnego

Lasów Państwowych Nadleśnictwa C.

o stwierdzenie nabycia własności nieruchomości przez zasiedzenie,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 19 czerwca 2018 r.,

skargi kasacyjnej uczestniczki L. H.

od postanowienia Sądu Okręgowego w W.

z dnia 5 października 2016 r., sygn. akt IV Ca .../15,

**uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę
Sądowi Okręgowemu w W.
do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w O. wyrokiem z dnia 18 marca 2015 r. w sprawie z wniosku L. H. z udziałem Skarbu Państwa – Starosty O., J. S., A. T., Skarbu Państwa – Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasów Państwowych Nadleśnictwa C., Gminy O. o wznowienie postępowań w sprawach Sądu Powiatowego w O. Ns .../62 i Ns .../66 zmienił postanowienie Sądu Powiatowego w O. z dnia 22 września 1966 r., o sygn. akt Ns .../66 w ten sposób, że wniosek Skarbu Państwa oddalił (punkt I); zmienił postanowienie Sądu Powiatowego w O. z dnia 30 czerwca 1962 r., o sygn. akt Ns/62 w ten sposób, że wniosek Skarbu Państwa oddalił (punkt II) oraz orzekł o kosztach procesu (punkt III).

W sprawie ustalono, że nieruchomość położona w O. przy ul. T., składająca się z działki o numerze ewidencyjnym 16 obręb 53 o powierzchni 790 m², była uregulowana w księdze wieczystej dawnej pod nazwą „Miasto Park Leśny Ś”. Własność tej nieruchomości nabyła na mocy aktu notarialnego z dnia 29 maja 1928 r., znajdującego się pod numerem 1 w tomie IV tej księgi wieczystej, N. Ś. Księga wieczysta dawna pod nazwą „Miasto Park Leśny Ś.” nie jest kompletna; wskutek działań wojennych zaginął jej tom XII. Ponadto N. Ś. nabyła na mocy aktu notarialnego z dnia 28 listopada 1927 r., znajdującego się pod numerem 26 w księdze wieczystej pod nazwą „Kolonія E.”, nieruchomość położoną w O. przy ul. K., składającą się z działki o numerze ewidencyjnym 4 o powierzchni 10.507 m². Księga wieczysta dawna nie jest kompletna; w wyniku działań wojennych zaginął jej tom III i IV.

N. Ś. zmarła w dniu 15 sierpnia 1942 r. Prawa do spadku po niej nabył H. Ś. na podstawie postanowienia Sądu Grodzkiego w W. z dnia 13 grudnia 1949 r.

W dniu 23 grudnia 1949 r. H.Ś. udzielił M. K. pełnomocnictwa w formie aktu notarialnego do wykonywania wszystkich czynności i formalności w związku z zarządzaniem jego nieruchomościami, w tym wskazanymi bezpośrednio w pełnomocnictwie nieruchomościami położonymi w O. W dacie składania pełnomocnictwa H.Ś. zamieszkiwał w W. przy ul. M. 79.

W 1962 r. Wydział Finansowy Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w O. działający w imieniu i na rzecz Skarbu Państwa wniósł o stwierdzenie zasiedzenia na rzecz Skarbu Państwa w trybie przepisów dekretu z dnia 8 marca 1946 r. i majątkach opuszczonych i poniemieckich opuszczonej nieruchomości składającej się z działki o numerze ewidencyjnym 16 o powierzchni 790,3 m², położonej w O. przy ul. T. Do wniosku załączone zostało zaświadczenie Prezydium Miejskiej Rady Narodowej Wydział Gospodarki Komunalnej o wciągnięciu nieruchomości do wykazu majątków opuszczonych, wskazujące, że adres właściciela nie jest znany. Jako uczestnik postępowania, a jednocześnie właściciel nieruchomości została wskazana N. Ś., którą w toku postępowania reprezentował kurator. Postępowanie zakończyło się wydaniem prawomocnego postanowienia z dnia 30 czerwca 1962 r., sygn. akt Ns .../62, stwierdzającego zasiedzenie nieruchomości składającej się z działki o numerze ewidencyjnym 16 o powierzchni 790,3 m², położonej w O. przy ul. T., na rzecz Skarbu Państwa na podstawie przepisów dekretu z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich.

W dniu 27 maja 1966 r. Wydział Finansowy Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w O. działający w imieniu i na rzecz Skarbu Państwa wniósł o stwierdzenie zasiedzenia na rzecz Skarbu Państwa w trybie przepisów dekretu z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich opuszczonej nieruchomości składającej się z działki o numerze ewidencyjnym 04 o powierzchni 10.507 m², położonej w O. przy ul. K. Do wniosku załączone zostało zaświadczenie Prezydium Miejskiej Rady Narodowej Wydział Gospodarki Komunalnej o wciągnięciu nieruchomości do wykazu majątków opuszczonych, wskazujące, że adres właściciela nie jest znany. Jako uczestnik postępowania, a jednocześnie właściciel nieruchomości została wskazana N. Ś., którą w toku postępowania reprezentował kurator. Postępowanie zakończyło się wydaniem prawomocnego postanowienia z dnia 22 września 1966 r., sygn. akt Ns .../66, stwierdzającego zasiedzenie nieruchomości składającej się z działki o numerze ewidencyjnym 04 o powierzchni 10.507 m², położonej w O. przy ul. K., na rzecz Skarbu Państwa na podstawie przepisów dekretu z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich.

H.Ś. ostatecznie wyemigrował z Polski i zamieszkał w Niemczech. Zmarł w dniu 29 lutego 1992 r., a spadek po nim, z wyłączeniem nieruchomości położonych w Polsce, na podstawie postanowienia Sądu Rejonowego w C. z dnia 4 stycznia 1993 r., sygn. akt 61 V .../92, nabyła jego żona F. Ś. w 9/20 częściach oraz córka L. H. w 11/22 części.

Z mocy postanowienia Sądu Rejonowego w W. z dnia 22 października 2010 r., sygn. akt VI Ns .../10, spadek po zmarłym H. vel H. Ś., w zakresie nieruchomości położonych w Polsce, nabyły jego żona F. Ś. oraz córka L. H. po ½ części, natomiast w zakresie nieruchomości położonych w Polsce spadek po F.Ś. zmarłej w dniu 5 lutego 1998 r. w Monachium nabyła L. H. w całości.

Odpisy postanowień zapadłych w sprawach Ns .../66 i Ns .../62 zostały doręczone pełnomocnikowi procesowemu L. H. w dniu 18 września 2012 r.

Sąd Rejonowy uznał, że postępowania w sprawach Ns .../66 i Ns .../62 były dotknięte nieważnością, gdyż w chwili ich zainicjowania N. Ś. już nie żyła. Ponadto postępowania te nie toczyły się z udziałem osoby nimi zainteresowanej – H. Ś. W ocenie Sądu Rejonowego, Skarb Państwa nie wykazał, że nieruchomości będące przedmiotem postępowania stanowiły mienie opuszczone w rozumieniu dekretu z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich. Nie było podstaw do uznania, że nieruchomości przeszły w zarząd Państwa, a właściciel utracił ich posiadanie.

Sąd Okręgowy w W., na skutek apelacji Skarbu Państwa – Starosty O. oraz Skarbu Państwa – Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasów Państwowych Nadleśnictwa C., postanowieniem zaskarżonym skargą kasacyjną zmienił wyrok Sądu Rejonowego: w punkcie I w ten sposób, że uchylił postanowienie Sądu Powiatowego w O. z dnia 30 czerwca 1962 r., sygn. akt Ns .../62, zniósł w całości postępowanie i stwierdził, że Skarb Państwa nabył przez zasiedzenie własność nieruchomości położonej w O. przy ul. T., oznaczoną w księgach wieczystych Sądu Powiatowego Wydział VIII Ks.Publ. „Miasto Park Leśny Ś.”, stanowiącą działkę numer 16 o powierzchni 790,2 m²; w punkcie II w ten sposób, że uchylił postanowienie Sądu Powiatowego w O. z dnia 22 września 1966 r., sygn. akt Ns .../66, zniósł w całości postępowanie i stwierdził, że Skarb Państwa nabył przez

zasiedzenie własność nieruchomości położonej w Ś. przy ul. K. oznaczoną w księgach wieczystych Sądu Powiatowego Wydział VIII Ks.Publ. „Kolonia E.”, stanowiącą działkę numer 4 o powierzchni 10.507 m² oraz orzekł o kosztach procesu.

Sąd Okręgowy podzielił ocenę Sądu Rejonowego, że postępowanie o stwierdzenie nabycia przez Skarb Państwa własności nieruchomości toczyło się bez udziału osoby uprawnionej, którą w czasie postępowania był następca prawny dotychczasowej właścicielki N. Ś. – jej syn H.Ś. Nieprawidłowości te uzasadniały wznowienie postępowania. Sąd Okręgowy przyjął ustalenia Sądu Rejonowego za podstawę swojego rozstrzygnięcia. Uzupełnił je stwierdzając, że zmarła N. Ś. była osobą narodowości żydowskiej, co – zdaniem Sądu Okręgowego – pozwala domniemywać, że w czasie wojny została ona umieszczona w getcie i tym samym utraciła władztwo nad nieruchomością objętą wnioskiem Skarbu Państwa. W konsekwencji nieruchomości te stanowiły majątek opuszczony w rozumieniu art. 1 ust. 1 dekretu z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich. Sąd uznał, że nie jest możliwe uznanie, iż posiadanie przeszło na syna N. Ś. – H. vel H. Ś. w wyniku spadkobrania; nie jest wykluczone, że mógłby on odzyskać to posiadanie w czasie wojny, jednak skarżąca okoliczności tej nie wykazała. Sąd Okręgowy podkreślił, że brak jest dowodu na to, iż po zakończeniu wojny doszło do odzyskania przez następców prawnych N. Ś. posiadania przedmiotowych nieruchomości, ani że skarżąca lub jej poprzednicy prawni wystąpili o przywrócenie posiadania nieruchomości. Zgodnie z art. 34 ust. 1 dekretu, Skarb Państwa nabywał przez zasiedzenie własność majątków opuszczonych co do nieruchomości z upływem 10 lat, licząc od końca roku kalendarzowego, w którym wojna została zakończona. Skoro skarżąca nie wykazała, aby w powyższym okresie doszło do odzyskania posiadania nieruchomości objętych wnioskami przez nią lub jej poprzedników prawnych, to należało stwierdzić, iż ich własność nabył Skarb Państwa.

W skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach określonych w art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., uczestniczka L. H. wniosła o uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w całości i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania oraz orzeczenie o kosztach procesu.

W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej zarzuciła naruszenie art. 1 ust. 1 dekretu z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i ponemieckich (dalej: dekret) w związku z art. 2228 i art. 2233 Kodeksu Napoleona w brzmieniu obowiązującym na obszarze byłego Królestwa Polskiego do dnia wejścia w życie dekretu z dnia 11 października 1946 r. Prawo rzeczowe (dalej: Kodeks Napoleona), art. 1 ust. 1 dekretu w związku z art. 2228 i art. 2243 Kodeksu Napoleona, art. 1 ust. 1 dekretu w związku z art. 2233 Kodeksu Napoleona, art. 1 ust. 1 dekretu w związku z art. 2234 Kodeksu Napoleona, art. 6 k.c. w związku z art. 1 ust. 1 i art. 34 ust. 1 dekretu oraz art. 34 ust. 1 dekretu.

Drugą podstawę kasacyjną skarżąca wypełniła zarzutami naruszenia art. 231 k.p.c. w związku z art. 228 § 1, art. 382, art. 13 § 2 i art. 391 § 1 k.p.c., art. 234 k.p.c. w związku z art. 382, art. 13 § 2 i art. 391 § 1 k.p.c.

Wnioskodawca w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniósł o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Artykuł 231 k.p.c., którego naruszenie zarzuciła skarżąca, definiuje tzw. domniemanie faktyczne. Zgodnie z tym przepisem, sąd może uznać za ustalone fakty mające istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, jeżeli wniosek taki można wyprowadzić z innych ustalonych faktów. Domniemanie faktyczne wchodzi w rachubę tylko w razie braku dowodów bezpośrednich. Fakt domniemany nie wymaga dowodu, natomiast twierdzenia i dowodzenia wymagają fakty składające się na podstawę faktyczną domniemanie. Domniemanie faktyczne powinno być zgodne z zasadami logiki i doświadczenia życiowego.

Sąd Okręgowy, zmieniając wyrok Sądu pierwszej instancji, stanął na stanowisku, że okoliczność, iż N. Ś. była osobą narodowości żydowskiej pozwala na zastosowanie domniemanie faktycznego i przyjęcie, że w czasie wojny została ona umieszczona w getcie, co doprowadziło ją do utraty władztwa nad nieruchomościami, a tym samym stanowiły one majątek opuszczony. W ocenie Sądu drugiej instancji, skarżąca nie wykazała, aby w okresie 10 lat od zakończenia wojny ona lub jej poprzednicy prawni odzyskali posiadanie. Konsekwencją przyjęcia tego zapatrywania było uznanie, że doszło do zasiedzenia przedmiotowych nieruchomości przez Skarb Państwa.

Podniesionym w skardze kasacyjnej zarzutom kwestionującym trafność powyższej oceny nie można odmówić słuszności. Należy zgodzić się z zapatrywaniem skarżącej, iż z notoryjnego faktu represji wobec osób narodowości żydowskiej nie może wynikać wniosek o umieszczeniu N. Ś. w getcie i w związku z tym pozbawienie jej jakiegokolwiek władztwa nad nieruchomościami objętymi wnioskiem o zasiedzenie. Należy podkreślić, że nie jest dopuszczalne oparcie domniemania faktycznego na faktach nieustalonych przy pomocy dowodów bezpośrednich, co uczynił Sąd drugiej instancji. Wskazane nieuprawnione wnioskowanie Sądu Okręgowego doprowadziło do błędnego zastosowania przepisów o utracie posiadania.

Zgodnie z art. 2228 Kodeksu Napoleona, na posiadanie składały się na dwa czynniki: *corpus* – czynnik fizycznego wyłącznego i rzeczywistego władania rzeczą oraz *animus* – czynnik woli przejawiający się w zamiarze wykorzystywania władzy nad rzeczą dla siebie. W świetle tej konstrukcji posiadania, jego utrata mogła nastąpić w przypadkach: utraty *corpus* i *animus* np. przy alienacji, czy wyzbyciu się rzeczy dla drugiej osoby, lub przy porzuceniu rzeczy; utraty *corpus* z zachowaniem *animus*, gdy mimo istnienia zamiaru posiadania rzecz niszczeje; utraty *animus*, gdy wprowadzie rzecz ma się jeszcze we władaniu, ale już z zamiarem dzierżenia dla innej osoby.

Nie można zgodzić się z zapatrywaniem Sądu drugiej instancji, że utrata posiadania przedmiotowych nieruchomości nastąpiła w związku z wojną, tj. w związku z pozbawieniem N. Ś. wolności, abstrahując od braku wykazania, że N. Ś. faktycznie przebywała w getcie. O utracie władztwa można byłoby mówić w przypadkach opisanych powyżej. Tymczasem z poczynionych w niniejszej sprawie ustaleń nie wynika, aby do rzekomej utraty posiadania miało dojść w wyniku fizycznego odebrania nieruchomości na skutek działań okupanta.

Stosownie do treści art. 2228 Kodeksu Napoleona utratę władztwa można rozważać dopiero wtedy, gdy posiadacz, który nie może rzeczą władać osobiście, utraci możliwość posiadania pośredniego przez inną osobę. Dlatego też nie bez znaczenia w niniejszej sprawie pozostaje okoliczność, że N. Ś. miała syna H. Ś.,

który był jej spadkobiercą i który przeżył wojnę, co mogłoby prowadzić do wniosku, że mógł sprawować władztwo pośrednie nad nieruchomościami.

Nie można podzielić stanowiska Sądu Okręgowego, że umieszczenie w getcie prowadziło niejako automatycznie do utraty posiadania. Nie sposób bowiem zaaprobować zapatrywania, że takie działania mogły wywoływać skutki prawne w postaci utraty posiadania nieruchomości znajdujących się poza gettem. Sprzeciwiają się temu postanowienia art. 1 i 2 dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 listopada 1939 r. o nieważności aktów prawnych władz okupacyjnych (Dz. U. nr 102, poz. 1006). Uzupełniając należy wskazać, że także w powojennym orzecnictwie Sądu Najwyższego jednoznacznie opowiedziano się za brakiem jakichkolwiek skutków prawnych „aktów prawnych” okupanta hitlerowskiego. W uchwale całej Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 1949 r., C 935/48 (OSN(C) 1949, nr 1, poz. 1) wskazano, że bezprawność jakiegokolwiek władztwa III Rzeszy na terenach Polski pociąga za sobą brak mocy obowiązującej zaprowadzonego przez najeźdźcę porządku prawnego. W świetle jednoznacznego brzmienia powyższego dekretu, zarówno fakt umieszczenia w getcie, jak i np. zajęcia nieruchomości jest nie tylko nieważny, ale i niebyły. Nie oznacza to jego zniesienia jako faktu, który miał miejsce, ale skutkuje wykluczeniem akceptacji zaistnienia skutków prawnych, takich jak utrata posiadania będącego kodeksową instytucją prawną. Tym samym akt ten nie może wywoływać jakichkolwiek skutków, chyba, że są one nieodwracalne, jak śmierć człowieka.

Błędne uznanie przez Sąd Okręgowy, że do utraty władztwa nad nieruchomościami doszło wyłącznie na skutek domniemania umieszczenia N. Ś. w getcie i w związku z tym nieruchomości te stanowiły majątek opuszczony w rozumieniu art. 1 ust. 1 dekretu z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich, co w rezultacie doprowadziło do nabycia własności przez Skarb Państwa w drodze zasiedzenia, nie pozwoliło skutecznie odeprzeć zarzutów podniesionych w skardze kasacyjnej.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

kc

aj